

Spiegeltje, spiegeltje rond de boom, welke is het mooiste?

Inrichting van boomspiegels deel 2: beplanting

Boomspiegels zijn de slokdarm en longen voor een boom: hierlangs komt lucht en water de kant van de boomwortels op. In stedelijk milieu is het nogal eens manoeuvreren om boomspiegels in de infrastructuur in te passen. Ze zijn er dan ook in allerlei soorten en maten. In Boomzorg 1 van dit jaar gaf boominspecteur Dik Mulder van de gemeente Amsterdam een overzicht van de proeven met boomspiegels die hij had gevolgd. In tegenstelling tot de materiaalopvulling in deze proeven, wil Marco Hoffman laten zien op hoeveel manieren je boomspiegels ook kunt sieren met groen.

Auteur: Marco Hoffman

Het beplanten van boomspiegels is zeer dynamisch en esthetisch, mits de beplanting goed aanslaat en groeit conform de verwachtingen. Daar leent zich echter lang niet elk gewas voor, omdat de omstandigheden vrij beperkend zijn. Een succesvolle aanplant valt of staat met een goede basis (voorbereiding groeiplaats) en juiste sortimentskeuze. Praktijkonderzoek Plant en Omgeving deed onderzoek en stelde voor verschillende types boomspiegels een aanbevolen sortiment samen.

De ideale onderbeplanting

Behalve esthetische waarde heeft het beplanten van een boomspiegel ook functionele waarde. Een beplante boomspiegel geeft extra bescherming tegen bijvoorbeeld maaischade en betreding, laat zwerfvuil minder opvallen, onderdrukt onkruid en honden zullen minder snel hun behoefte doen in een beplante boomspiegel of het valt minder op. Tot op zekere hoogte kan een boomspiegelbeplanting ook uitdroging vermin-

deren; dit hangt echter erg van de beplanting af omdat deze in meer of mindere mate ook water opneemt en verdampt.

Behalve droogte-, schaduw- en drupwaterbestendig, moet de beplanting ook tegen een stootje kunnen in verband met honden, fietsen, enzovoort. De planten moeten dus ook duurzaam, sterk en stevig zijn en voor het juiste effect ook niet te hoog. In het openbaar groen komen als beplanting van boomspiegels meestal bodembedekkende of vakvullende halfhoge heesters of vaste planten voor; gewoonlijk 0,2 tot 1 meter hoog. In wat ruigere beplantingen kun je ook hogere struiken zoals *Sambucus nigra* (Vlier) en *Ilex aquifolium* (Hulst) gebruiken. Vooral in woonwijken hebben kleurrijke/bloeiende planten een pré. De situatie en het type boomspiegel bepalen de uiteindelijke soortkeus. Dit kan in de vorm van een vak met slechts één soort (vaak gemakkelijker qua onderhoud), maar ook combinaties van twee of meerdere soorten zijn goed mogelijk. Ook combinaties van vaste planten met bloem-

bollen kunnen mooie en functionele boomspiegelbeplantingen geven.

Lastige omstandigheden

De groeiomstandigheden onder bomen zijn voor de meeste planten bepaald niet optimaal. Op de eerste plaats is er vaak weinig zonlicht onder de kroon. Verder is het vaak erg droog, doordat veel regen langs de kroon afdruipt en daarnaast de wortels van de boom ook nog eens veel water wegzuigen. Naast water onttrekt de boom ook veel voedingsstoffen, waardoor er weinig overblijft voor de beplanting eronder. Het regenwater dat langs en deels door de kroon afdruipt, valt in grote druppels, waar lang niet elke plant onder de boom goed tegen bestand is. Hierdoor en vanwege de dichte wortelgroei onder de kroon laat ook de bodemstructuur vaak te wensen over. De grond is vaak dichtgeslibd en moeilijk te bewerken. Kortom, de omstandigheden zijn behoorlijk beperkend, vooral onder grote bomen. Alleen plantensoorten die weinig licht nodig heb-

Onderzoek

In het kader van het onderzoeksproject 'Sortiment en gebruikswaarde heesters en vaste planten' heeft Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO) onderzoek gedaan naar het thema beplanten van boomspiegels. Het belangrijkste doel was om de mogelijkheden en eisen van boomspiegelbeplanting in kaart te brengen en om een betrouwbaar sortiment te adviseren en te promoten. Daaronder vallen ook nadrukkelijk de tot nu toe niet of weinig gebruikte soorten en cultivars. De gegevens heeft PPO ontleend aan literatuuronderzoek, maar zijn ook gebaseerd op eigen ervaringen en waarnemingen. Een belangrijke basis voor dit onderzoek was het monitoren van circa 150 boomspiegelbeplantingen in de sortimentstuin Harry van de Laar in Boskoop. Dit waren deels bestaande beplantingen en deels zijn ze in 2003 en 2004 speciaal hiervoor aangelegd. Daarnaast zijn veel beplantingen waargenomen in gemeenten en botanische tuinen. Vooral de Botanische tuinen van Wageningen, Arboretum Trompenburg, het Von Gimborn Arboretum en Arboretum Kalmhout (België) laten veel goede voorbeelden zien. Productschap Tuinbouw financierde het onderzoek.

ben, behoorlijk droogteresistent zijn, weinig eisen stellen aan bodem, voeding en onderhoud en die tegen een stootje kunnen, zijn geschikt.

Boomsoort en leeftijd

In bovenstaande is steeds uitgegaan van een boomspiegel van een gemiddelde (half)volwassen boom. De praktijk is echter veel genuanceerder. Immers, de kroondichtheid van verschillende boomsoorten loopt nogal uiteen. Een beuk laat veel minder licht door dan een berk. Bomen met brede treurende kronen geven veel meer schaduw dan smalle zuilvormige kronen. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het verschil tussen een donker sparrenbos, waarin nauwelijks andere planten kunnen groeien, en een licht berken- of essenbos, waarin juist vaak een rijke onderbegroeiing aanwezig is. Verder heeft ook het wortelstelsel veel invloed op de groeiomstandigheden onder de boom. Bomen met een oppervlakkig wortelstelsel, zoals berken, onttrekken veel water aan de bovenlaag, wat voor extra droogte zorgt. Alleen planten die zeer goed bestand zijn tegen droge omstandigheden zijn hierbij geschikt om aan te planten als boomspiegel onder dit soort bomen.

Niet alleen de boomsoort heeft invloed op de situatie maar ook de grootte en leeftijd van de boom speelt een belangrijke rol. Een jonge beuk van 2 m hoog, die net is aangeplant, heeft nog maar weinig invloed op de beplanting rondom, terwijl een oude beuk van 200 jaar een zeer droge bodem veroorzaakt en zeer weinig licht doorlaat. Hieronder kunnen nog maar weinig plantensoorten gedijen. Tenslotte heeft ook de mate van opkronen veel invloed op de lichtsituatie onder de kroon, immers hoe meer takken onderin worden weggehaald, hoe lichter het wordt.

Types boomspiegels in praktijk

Vanwege de grote invloed van boomsoort, verzorging en leeftijd op de groeiomstandigheden onder de boom, onderscheid ik voor de praktijk in deze publicatie vier types boomspiegels. In figuur 1 worden deze vier types schematisch weergegeven. Bij elk type boomspiegel wordt verderop een aanbevolen sortiment van heesters/coniferen en vaste planten gegeven.

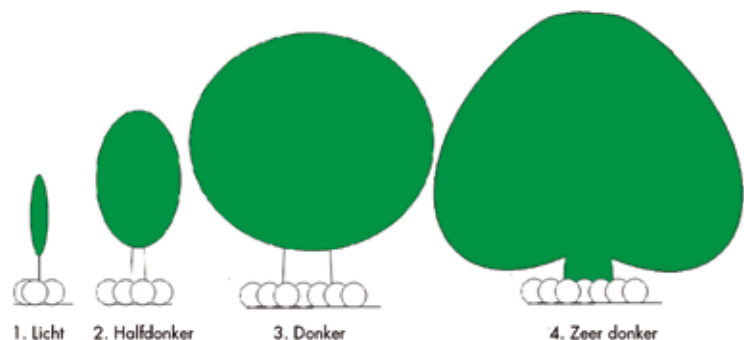
1. Lichte boomspiegels

Dit zijn boomspiegels rondom jonge bomen of halfvolwassen bomen met smalle of zeer open kronen. De omstandigheden zijn niet erg beperkend, er is vrijwel geen schaduwwerking; enige mate van droogteresistentie is op de meeste plaatsen geboden. Vooral in de beginfase, de eerste jaren na de boomaanplant, komt dit type boomspiegel voor.

Bij dit type boomspiegel kun je zeer veel vaste planten en heestersoorten inzetten, waaronder ook veel van het sortiment dat wordt aanbevolen voor halfdonkere en donkere boomspiegels. Hieronder noem ik voorbeelden van soorten en cultivars die specifiek geschikt zijn voor lichte/zonnige standplaatsen. Als de boom na enkele jaren meer schaduw geeft, moet je dit sortiment vervangen. Je kunt dan overwegen om meteen sortiment voor halfdonkere boomspiegels te gebruiken.

2. Halfdonkere boomspiegels

Dit zijn boomspiegels rondom halfvolwassen bomen van gemiddelde breedte en dichtheid. De omstandigheden zijn vrij beperkend. Planten voor dit type boomspiegel moeten halfschaduw kunnen verdragen en bovendien een zekere mate van droogte kunnen weerstaan. Dit type boomspiegel is het meest gangbaar. In de meeste straten zijn de bomen niet heel oud en bovendien worden ze vaak goed opgekrond.

Figuur 1: Verschillende boomspiegeltypen

Adoptie van boomtuinen

In verschillende Nederlandse gemeenten hebben bewoners delen van stedelijke beplanting geadopteerd. Dit is vooral de laatste jaren een trend geworden. Bewoners onderhouden daarbij een stukje openbaar groen in hun eigen woonomgeving, gewoonlijk vlak bij de voordeur. Ook het beplanten doen bewoners soms zelf, al dan niet aan de hand van adviezen van de gemeente. Bewoners adopteren vooral boomspiegelbeplantingen als zogenaamde boomtuinen. Dit kan een hele goede constructie zijn, waarbij een mooie beplanting ontstaat met veel betrokkenheid van de bewoners en weinig kosten voor de gemeente.

Vooraf in woonstraten zonder voortuin kunnen boomspiegelbeplanting veel extra kleur en sfeer geven. Vaak hebben boomtuinen zoals aangelegd en verzorgd door bewoners een gevarieerder en kleurrijker sortiment dan boomspiegelbeplantingen zoals aangelegd door gemeenten. Immers, bewoners kunnen meer tijd besteden aan het onderhoud. Echter, in de praktijk gaat het nogal eens mis. Soms vanwege slechte soortkeus, soms vanwege slecht onderhoud door of verhuizing van de bewoners of soms vanwege oneigenlijk gebruik (door bijvoorbeeld fietsen, aanhangers of vuilnisbakken die worden neergezet bij de boomspiegel). Soms ontstaat er ook een storend onsamenhangende beplanting in een straat. Verschillende boomspiegelbeplantingen zijn niet op elkaar aangepast of de één ziet er zeer verzorgd uit en de andere krijgt slecht onderhoud.

Voor het goed slagen is behalve de basis en soortkeus ook een goede begeleiding en regelmatige controle door de gemeente of wijkvereniging essentieel. Dus zowel de bewoner als de gemeenten en/of wijkvereniging heeft hierin zijn verantwoordelijkheid. Ook een duidelijke informatiefolder voor een eenduidige en heldere voorlichting wordt aanbevolen. Enkele voorbeelden van gemeenten met een boomtuin- of boomspiegelbeplantingbeleid: Venlo, Arnhem, Rotterdam, Den Helder, Zoetermeer en Oisterwijk.

3. Donkere boomspiegels

Dit zijn boomspiegels rondom volwassen bomen met (half)brede kronen. De omstandigheden zijn behoorlijk beperkend. Er dringt weinig direct zonlicht door en de bodem is vaak erg droog. Alleen schaduwplanten kunnen hier groeien. Deze situatie komt voor bij oude laanbeplantingen of in parken of grote tuinen.

4. Zeer donkere boomspiegels

Dit is een extreme situatie die voorkomt onder zeer grote volwassen bomen met brede, dichte en vaak niet opgekroonde kronen; bijvoorbeeld bij oude beuken. De omstandigheden zijn zeer beperkend. Onder deze extreme situatie kunnen maar weinig plantensoorten groeien. Dit type boomspiegel komt in het openbaar groen vooral voor in parken of onder grote bomen aan de noordkant van gebouwen.

Diverse aanleg

In openbaar groen kun je boomspiegels op uiteenlopende manieren accentueren of aanleggen. Naast de 'kale en natuurlijke' manier kun je extra hulpmiddelen aanwenden om bepaalde vormen te creëren. Dit kan simpelweg een ronde, vierkante of rechthoekige uitsparing in de bestrating zijn, al dan niet verstevigd met trottoirbanden of verticale klinkers. Maar het kan ook in de vorm van een verhoging middels een lage stenen bak of met spoorbielzen. Vooral door deze ophoging is de boomspiegel besloten en vaak sterk geaccentueerd, bovendien wordt ze minder snel betreden en is de beplanting daarmee ook beter beschermd. Rondom individuele bomen zie je tegenwoordig ook vaak metalen of kunststofringen. Extra bescherming en accentuering kan ook worden aangebracht door lage tot middelhoge hekken. Al deze constructies kun je aanbrengen rondom een individuele stam, maar ook rondom een rij bomen, waardoor lange stroken ontstaan.

Aanleg en verzorging

Een goed begin is het halve werk. Indien je een nieuwe beplanting aanbrengt onder een boom, moeten je voor de nieuwe beplanting zo optimaal mogelijke condities creëren. Zeer belangrijk hierbij is om onkruidvrij te beginnen. Vooral resten van wortelstokken (zoals Zevenblad of Kweekgras) kunnen jarenlang ongemak geven. Daarnaast is het belangrijk om te zorgen voor losse, goed gedraineerde voedzame grond (eventueel extra grond of bemesting aanbrengen). Voor een snelle sluiting moet je ook voldoende planten per vierkante meter inplanten. Vooral in

het begin kan het zinvol zijn om een extra afdeklaag (mulch) van schors, stenen, of iets dergelijks aan te brengen. Daarnaast is natuurlijk een goede soortkeus van vitaal belang.

Na aanleg van de boomspiegelbeplanting is uiteraard goed onderhoud noodzakelijk. Vooral in het begin, als de beplanting nog niet gesloten is, moet je vooral tijdig onkruid wieden. Als je dit netjes doet en met een schoon vak begint, hoeft dit niet extreem veel tijd te kosten. Als de beplanting goed aangeslagen en gesloten is, hoeft er vaak nauwelijks meer gewied te worden. Jaarlijks geheel (vaste planten) of gedeeltelijk (sommige heesters) afmaaien kan zinvol zijn.

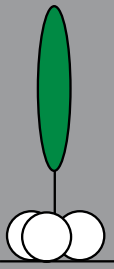
Doordat de boom groter wordt, kunnen na verloop van tijd (vele jaren) de omstandigheden qua licht en vochtvoorziening zo veranderen dat de bestaande boomspiegelbeplanting minder voldoet. Daarom is het aan te raden om soorten die vaak door schaduw niet meer functioneren te vervangen door betere (zoals meer schaduwbestendige) soorten.

Doordat de boom groter wordt, kunnen na verloop van tijd de omstandigheden qua licht en vochtvoorziening zo veranderen dat de bestaande boomspiegelbeplanting minder voldoet

Aanbevolen sortiment per type boomspiegel

In onderstaand overzicht staat per type boomspiegel een aanbevolen sortiment, steeds onderverdeeld in heesters/coniferen en vaste planten/halfheesters. Het zijn over het algemeen gemakkelijke planten, waarmee de nodige ervaring is opgedaan. Ze zijn gezond, minstens redelijk droogtebestendig, duurzaam, goed winterhard (tenzij anders vermeld) en vragen weinig onderhoud.

Hoffman is onderzoeker bij PPO Boomkwekerij in Lisse, (0252) 46 21 66 | marco.hoffman@wur.nl. PPO is onderdeel van Wageningen UR.

Lichte boomspiegels

Genista pilosa 'Yellow Spreader'

Anchusa azurea

Nepeta racemosa

Potentilla fruticosa 'Sommerflor'

Lichte boomspiegels

Heesters/coniferen:

Ceanothus thyrsiflorus 'Repens' (alleen beschutte plaatsen)

Genista: *G. lydia* en *G. pilosa* (m.n. Goldilocks', 'Yellow Spreader' of 'Vancouver Gold')

Juniperus: *J. communis* (lage cultivars; m.n. 'Green Carpet', Hornibrookii' en 'Repanda'), *J. horizontalis* (lage cultivars; m.n. 'Emerald Spreader', 'Jade River' en 'Wiltonii'), *J. sabina* (lage cv's, o.a. 'Broadmoor' en 'Tamaricifolia') en *J. squamata* 'Blue Carpet'

Pinus mugo: brede dichte cv's; m.n. var. pumilio,

'Benjamin', 'Humpy' en 'Zundert'

Potentilla fruticosa: brede dichte cv's; o.a. 'Goldfinger', 'Living Daylight', 'Limelight', 'Longacre', 'Marrob' Marian Red Robin, 'McKay's White', 'Sommerflor' en 'Medicine Wheel Mountain'

Daarnaast vele gewassen genoemd bij (half)donkere boomspiegels zoals **Berberis**, **Chaenomeles**, **Cotoneaster**, **Hypericum**, **Lonicera nitida**, **Pyracantha**, diverse **Rozen**, **Spiraea** en **Stephanandra**.

Vastplanten/halfheesters:

Achillea: *A. filipendulina* (lage, stevige cv's, b.v.

'Parker's Variety'), *A. 'Coronation Gold'* en *A. 'Moonshine'*

Anaphalis triplinervis 'Sommerschnee'

Anchusa azurea

Artemisia: *A. schmidtiana* 'Nana' en *Artemisia stelleriana* 'Boughton Silver'

Aster Dumosus Groep: o.a. 'Herbstgruss von Bresserhof', 'Kassel', 'Nero' en 'Prof. Anton Kippenberg'

Cerastium tomentosum: m.n. 'Silberteppich'

Coreopsis verticillata: b.v. 'Moonbeam' & 'Zagreb'

Kalimeris incisa: m.n. 'Alba', 'Blue Star' en 'Madiva'

Lavandula angustifolia: compact groeiende cv's, b.v. 'Dwarf Blue', 'Hidcote' en 'Munstead'

Nepeta: *N. Faassenii* Groep (m.n. 'Dropmore', 'Six Hill's Giant' en 'Walker's Low'), *N. grandiflora* (m.n. 'Dawn to Dusk' en 'Wild Cat') en *N. racemosa* (m.n. 'Grog')

Rudbeckia fulgida 'Goldsturm'

Sedum: *S. floriferum* 'Weihenstephaner Gold', *S. spurium*, *S. spectabile* & hybriden (m.n. 'Herbstfreude', 'Matrona' en 'Brilliant')

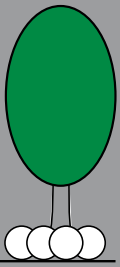
Solidago: *S. caesia*, *S. 'Ducky'*, *S. flexicaulis* 'Flexi Belle' en *S. spaciolata* 'Golden Fleece'

Stachys byzantina: b.v. 'Big Ears', 'Cotton Ball' en 'Silver Carpet'

Daarnaast vele gewassen genoemd bij

(half)donkere boomspiegels zoals **Alchemilla mollis**, **Aster ageratoides**, **Buglossoides purpureoerulea**, **Geranium**, **Hemerocallis**, **Malva moschata**, **Persicaria amplexicaulis**, **Symphytum** en **Yucca**.

Half donkere boomspiegels

Chaenomeles japonica

Yucca filamentosa

Lonicera nitida 'Elegant'

Rosa 'Fru Dagmar Hastrup'

Halfdonkere boomspiegels

Heesters/coniferen:

Acer campestre (afgemaaid)

Berberis: *B. media* (x) (m.n. 'Parkjuweel' en 'Red Juwel'), *B. thunbergii* (lage brede cv's, m.n. 'Atropurpurea Nana en 'Green Carpet')

Carpinus betulus (afgemaaid)

Chaenomeles: *C. japonica* (lage brede cv's, m.n. 'Sargentii') en *C. superba* (lage brede cv's, m.n. 'Crimson and Gold', 'Jet Trail', 'Nicoline' en 'Red Trail')

Cotoneaster: *C. adpressus*, *C. cochleatus* (o.a. 'Schneider' en 'Taja'), *C. dammeri* (div. cv's, o.a. 'Major' en 'Mooncreeper'), *C. radicans* (div. cv's, o.a. 'Eichholz'), *C. suecicus* (div. cv's, o.a. 'Coral Beauty' en 'Skogholm')

Hypericum: *H. 'Hidcote'*, *H. dummeri* 'Peter Dummer' en *H. kalmianum* (o.a. 'Gemo')

Kerria japonica 'Aureovittata'

Lonicera: *L. nitida* (m.n. 'Maigrün' en 'Elegant') en *L. pileata*

Pyracantha: *P. 'Firelight'* en *P. coccinea* 'Red

Cushion'

Rosa: Heester- en Bodembedekkende Rozen (o.a. 'Lenray' (Pink Spray) en vele moderne cv's) en Rugosa Groep (vele lage tot halfhoge cv's, o.a. 'Fru Dagmar Hastrup', 'Moje Hammarberg')

Spiraea: *S. betulifolia* 'Tor', *S. japonica* (brede cv's, o.a. 'Dart's Red', 'Genpei', 'Golden Princess', 'Goldmound' en 'Little Princess') en *S. nipponica* (lage brede cv's, o.a. 'June Bride', 'Bokrasnow' (Snow Cover) en 'Gelspir' (White Carpet))

Daarnaast vele gewassen genoemd bij donkere boomspiegels zoals **Euonymus fortunei**, **Hedera**, **Hypericum calycinum**, **Ligustrum**, **Mahonia**, **Prunus laurocerasus**, **Stephanandra incisa**, **Symphoricarpos chenaultii** en **Taxus baccata**

Vastplanten/halfheesters:

Acanthus mollis

Alchemilla mollis

Aster: *A. ageratoides* (m.n. 'Asran', 'Stardust' en 'Starshine'), *A. divaricatus* en *A. macrophyllus*

Carex morrowii: m.n. 'Ice Dance')

Fallopia japonica var. compacta

Geranium: *G. cantabrigiense* (x) (o.a. 'Biokovo', 'Cambridge' en 'Karmina'), *G. endressii* (o.a.

'Wargrave Pink') en *G. sanguineum* (vele cv's)

Hemerocallis: vele cv's; o.a. 'Corky' en 'Crimson Pirate'

Malva moschata

Persicaria amplexicaulis: m.n. 'Speciosa'

Symphytum azureum

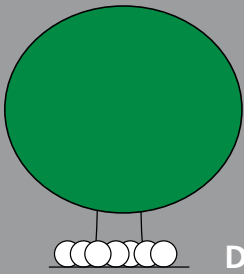
Tellima grandiflora

Yucca filamentosa

Daarnaast vele gewassen genoemd bij donkere boomspiegels zoals

Ajuga reptans, **Buglossoides purpurocoeerulea**, **Epimedium**, **Euphorbia amygdaloides var. robbiae**, **Geranium macrorrhizum**, **Hosta**, **Lamium galeobdolon**, **Luzula sylvatica**, **Pachysandra terminalis**, **Symphytum grandiflorum**, **Vinca minor** en **Waldsteinia ternata**

Donkere boomspiegels

Epimedium x versicolor

Geranium macrorrhizum

Gaultheria shallon

Donkere boomspiegels

Heesters/coniferen:

Berberis: *B. buxifolia* 'Nana', *Berberis candidula*, *Berberis frikartii* (x) (m.n. 'Amstelveen' en 'Telstar')

Buxus: *B. microphyllus* (brede compacte cv's; bv. 'Winter Gem' en 'Faulkner'), *B. sempervirens* (brede compacte cv's; bv. 'Blauer Heinz' en 'Suffruticosa')

Euonymus fortunei: vele cv's, o.a. 'Dart's Blanket', 'Emerald 'n' Gold' en 'Tustin')

Gaultheria shallon

Hedera (kruipend): *H. colchica* (o.a. 'Dentata' en 'Sulphur Heart'), *H. helix* (vele cv's, o.a. 'Baltica', 'Normandy Carpet' en 'Woerner') en *H. hibernica*.

Hedera (struikvorm): *H. colchica* Arborescent Groep (m.n. 'Fall Favourite') *Hedera helix* Arborescent Groep (m.n. 'Arbori Purple', 'Simone' en 'Zorgvlied') en *Hedera hibernica* 'Irish Arborescent'

Hypericum calycinum

Ligustrum: *L. obtusifolium* var. *regelianum* (evt. maaien) en *L. vulgare* 'Lodense'

Mahonia: *M. aquifolium* (compacte cv's, m.n. 'Apollo', 'Atropurpurea' en 'Darhil (Hillary) en *M. Repens* Groep (m.n. 'Bokrafoot' (Blackfoot) en 'Bokrasio' (Sioux)

Physocarpus capitatus 'Tilden Park'

Prunus laurocerasus: Lage brede cv's, m.n. 'Cherry Brandy', 'Otto Luyken' en 'Polster'

Sarcococca hookeriana var. humilis

Stephanandra incisa: o.a. 'Crispa' en 'Bokrabruijn' (Oro Verde)

Ribes alpinum

Rubus: *R. 'Betty Ashburner'* en *R. tricolor* 'Intergreen'

Symphoricarpus chenaultii 'Hancock'

Taxus baccata Repens Groep: m.n. 'Repandens', 'Repens Aurea' en 'Summergold'

Vastepianten/halfheesters:

Ajuga reptans

Arum italicum

Asarum: *A. europaeum* en *A. caudatum*

Bergenia: o.a. *B. cordifolia* en *B. 'Abentglut'*, 'Bressingham White' en 'Morgenröte'

Buglossoides purpurocerulea

Convallaria majalis

Epimedium: *E. xperalchicum* 'Frohnleiten', *E. xrubrum* en *E. xversicolor* 'Sulphureum'

Euphorbia amygdaloides var. robbiae

Geranium: *G. macrorrhizum* (div. cv's, m.n. 'Bevan's Variety', 'Czakor', 'Ingwersen's Variety' en 'Spessart') en *G. phaeum* (o.a. 'Album' en

'Walküre')

Hosta: *H. lancifolia*, *H. ventricosa*, *Hosta fortunei* (x), *H. sieboldiana* en vele cv's

Lamiaeum galeobdolon 'Herman's Pride'

Luzula sylvatica

Pachysandra terminalis

Symphytum grandiflorum

Tiarella cordifolia

Vinca minor (div. cv's, o.a. 'Argenteovariegata', 'Grüner Teppich' en 'La Grave')

Waldsteinia ternata

Lage Bamboes: m.n. *Sasa veitchii* en *Shibataea kumasasa*

Varens: m.n. *Athyrium filix-femina*, *Matteuccia struthiopteris* en *Pteridium aquilinum*

Zeer donkere boomspiegels

Heesters/coniferen:

Aucuba japonica

Gaultheria shallon

Hedera helix & hibernica

Ilex aquifolium

Rhododendron ponticum

Rubus tricolor 'Intergreen'

Sarcococca hookeriana var. humilis

Symphoricarpus chenaultii 'Hancock'

Taxus baccata

Vinca minor

Vastepianten/halfheesters:

Asarum europaeum

Athyrium filix-femina

Carex pendula

Euphorbia amygdaloides var. robbiae

Geranium nodosum

Lamiaeum galeobdolon

Matteuccia struthiopteris

Pteridium aquilinum

Tiarella cordifolia

Trachystemon orientalis

Berberis frikartii